

מה הן מידותיו של המאזנים:

במאזנים המיועדים לשקילת דברים כבדים, **נפש מאזנים**, החלק העליון שבה תלויים המאזניים – צריכה להיות **תלויה באוויר** רחוקה מהתיקרה ג' **טפחים**, כדי שהמאזנים לא יגע בתיקרה כשיכריע את הכף לטובת הלוקח⁽⁴⁾. **וגבוהה מן הארץ שלשה טפחים**, כדי שכף המאזנים לא יגע בארץ כשמכריע.

וקנה, משני צידיו תלויות כפות המאזניים. **ומתנא שלה**, החבל שבו תלויה כל כף במאזנים, צריכים להיות ביחד באורך **שנים עשר טפחים**, ד' טפחים הקנה⁽⁵⁾, וד' טפחים כל אחד מהחבלים התלויים בשני ראשי הקנה, שאם שיעורם פחות, המאזנים אינם מכריעים שיעור מועט, כיון שהם נושאים בהם משקל גדול.

ושל צמרים, המוכרים צמר במשקל, **ושל זגגין**, המוכרים כלי זכוכית – משקלן מועט יותר, ואינם צריכים מאזנים גדולות כל כך, אלא שיעור המאזנים שהם צריכים, שתהא **תלויה באוויר** רחוקה מהתיקרה **שני טפחים**, **וגבוהה מן הארץ שני טפחים**, **וקנה ומתנא שלה** ביחד צריכים להיות באורך ט' **טפחים**, ג' טפחים הקנה, וג' טפחים כל אחד מהחבלים התלויים בשני ראשי הקנה.

ושל חנווני ושל בעל הבית, שהם שוקלים במשקל קטן יותר, שיעור המאזנים שהם צריכים, שתהא **תלויה באוויר** רחוקה מהתיקרה **טפה**, **וגבוהה מן הארץ טפה**, **וקנה ומתנא שלה** ביחד צריכים להיות באורך **שישה טפחים**, ב' טפחים הקנה, וב' טפחים כל אחד מהחבלים התלויים בשני ראשי הקנה.

ושל טורטני, צורף המוכר זהב וכסף, ששוקל במשקל קטן יותר, שיעור המאזנים שהוא צריך, שתהא **תלויה באוויר** רחוקה מהתיקרה **שלוש אצבעות**, **וגבוהה מן הארץ שלוש אצבעות**⁽⁶⁾, **וקנה ומתנא שלה איני יודע**, באיזה אורך הם צריכים להיות.

בכל מידות המאזנים המובאות בברייתא, מבואר בהן למה הן מיועדות, חוץ מהמאזנים הראשונות, **ואלא** הן קמייטא המאזנים הראשונות הגדולות שהביאה הברייתא, **דמאי?** למה הן מיועדות.

ט9-ב

אמר רב פפא: מאזנים אלו **דיגרומי**, של נפחים הן, ששוקלים בהן משקלות כבדים של מתכות.

אמר רבי מני בר פטיש: כדרך שאמרו **לענין איפורן**, שאסור לשקול בהן אם לא נעשו כפי המידות האמורות בברייתא, כך

4. לדעת הרשב"ם, כיון שנושא משקל כבד צריך להכריע יותר מטפח לטובת הלוקח, ועיין בהערה לקמן שיש בזה מחלוקת.

5. כך פירש הרשב"ם, והקשה המהרש"ל אם הקנה עצמו הוא רק ד' טפחים, מדוע צריך להרחיק את המאזנים מהתיקרה ג' טפחים, הרי אף אם יהיה רק מרחק של ב' טפחים לא יגע

4. לדעת הרשב"ם, כיון שנושא משקל כבד צריך להכריע יותר מטפח לטובת הלוקח, ועיין בהערה לקמן שיש בזה מחלוקת.

5. כך פירש הרשב"ם, והקשה המהרש"ל אם הקנה עצמו הוא רק ד' טפחים, מדוע צריך להרחיק את המאזנים מהתיקרה ג' טפחים, הרי אף אם יהיה רק מרחק של ב' טפחים לא יגע

6. פירש הרשב"ם: אף על פי שאינו יכול להכריע כי אם שלש אצבעות, לא אמרו שצריך להכריע טפח אלא בשקילת בשר ושאר מיני

אמרו לענין טומאתו, שאם לא נעשו במידות האמורות בברייתא אינן מקבלות טומאה, שאינן חשובות כלי, כיון שאסור לשקול בהן⁽⁷⁾.

מאי קא משמע לך? הרי כבר תנינא שנינו במסכת כלים [פרק כט משנה ד – ו] לענין טומאה: חוט [שבו תולים] מאזנים של זהבים ושל שוקלי ארגמן טוב [מקבלת טומאה רק אם היא בשיעור] שלש אצבעות, חוט מאזנים של חנוני ושל בעלי בתים [מקבלת טומאה רק אם היא בשיעור] טפח. חוט מאזנים של צמרים ושל שוקלי זכוכית [מקבלת טומאה רק אם היא בשיעור] טפחיים.

ואם כן, מה חידש רבי מני בר פטיש.

ומתרצינן: שיעור קנה ומתנא שלה איצטריכא ליה, להשמיענו רבי מני, שאנו מקפידים בשיעור הקנה והחבלים לענין

טומאה, כמו שאנו מקפידים לענין האיסור להשתמש בהן⁽⁸⁾, דלא תנן דבר זה במשנה בכלים.

תנו רבנן: אין עושין אבני משקלות

לא של בעין – בדיל,

ולא של אבר – עופרת,

ולא של גיסטרון – תערובת מתכות,

ולא של שאר מיני מתכות, משום שכל אלה נשחקים במשך הזמן, ונמצאים הקונים מפסידים כיון שמשלמים עבור משקל גדול יותר ממה שקיבלו בפועל.

אבל עושה הוא אבני משקל של צונמא אבן קשה ושל זכוכית.

תנו רבנן: אין עושין המחק מעין סרגל

טפח.

7. כך פירש הרשב"ם, אבל תוס' רי"ד והרמ"ה פירשו שכפות המאזנים הן בכל מקרה כלים. וכאן הנידון הוא לענין טומאה של ידות הכלים, שכפות המאזנים הם כלי הקיבול, ואילו הנפש והקנה והחבלים הם ידות הכלי, ואמרו כאן שאם לא נעשו כתיקונם אינם נחשבים כידות הכלי לקבל טומאה. ובתוספות כתב, שרק החוט הוא יד הכלי, ואם הקנה והחבלים לא נעשו כתיקונם אף אם החוט נעשה כתיקונו אינו נחשב יד עד שיעשה את הקנה והחבלים כתיקונם.

8. באותה מאזנים שהברייתא לא ידעה את שיעור הקנה והחבלים שלה, הרי היא בספק אם היא מקבלות טומאה. רשב"ם.

מאכל, אבל באלו אינו צריך להכריע כי אם שיעור מועט. אבל התורת חיים [פח ב ד"ה וחיב] כתב, [וכוון לדברי הרמ"ה], שלעולם חייב להכריע לו טפח בין בעשר ליטרין בין בליטרא ואפילו ברביע ליטרא, שככל שהכפות קלות יותר, כך הוא מכריע את הכפות במשקל קל יותר, וככל שהכפות כבדות יותר, כך הוא צריך משקל כבד יותר כדי להכריע את הכף. ומה שחכמים לא נתנו שיעור למשקל של הכפות עצמן, שהרי כשהן כבדות ומכריע טפח המוכר מפסיד, שצריך משקל גדול יותר כדי להכריע, וכשהן קלות מפסיד הלוקח. פירש התורת חיים, שחכמים נתנו למוכר את האפשרות לעשות את הכפות קלות ככל האפשר, ואם עשאן כבידות, לעצמו הוא מפסיד, וחכמים לא רצו לחלק בין הכרעה להכרעה, אלא אמרו שלעולם הוא מכריע

אם אומר — שמא ילמדו הרמאיין, ואם לא אומר — שמא יאמרו הרמאיין: אין תלמידי חכמים בקיאיין במעשה ידינו, ומתוך כך יבואו לרמות יותר⁽⁹⁾.

איבעיא להו: האם לבסוף אמרה רבי יוחנן להלכה זו ברבים, או לא אמרה?

אמר רב שמואל בר רב יצחק: אמרה, ומהאי קרא ועל סמך פסוק זה אמרה, שנאמר [הושע יד, י]: "כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בהם ופושעים יכשלו בהם".

"כי ישרים דרכי ה'" — אלו דברי תורה.

"וצדיקים ילכו בהם" — שיזהרו בהם שלא לרמות את הבריות⁽¹⁰⁾.

"ופושעים יכשלו בהם" — שילמדו לרמות.

תנו רבנן: כתוב בתורה [ויקרא יט, לה]: "לא תעשו עול במשפט במדה במשקל ובמשורה"⁽¹¹⁾.

"במדה" — זו מדידת קרקע, שאילו מדידת כלי כתוב בהמשך, דהיינו "משורה", כמו שנאמר [יחזקאל ד, יא] "ומים במשורה תשתה".

שמוחקים בו את העודף שבכלי, אין עושים אותו של דלעת — מפני שהוא קל מדי ואינו מוחק יפה, ונמצא המוכר מפסיד, ולא של מתכת — מפני שהוא מכביד, ומוחק יותר מן הראוי, ונמצא הקונה מפסיד. אבל עושהו של עץ זית ושל עץ אגוז, של שקמה ושל אשברוע, שכובדם ממוצע.

תנו רבנן: אין עושים את המחק צדו אחד עב וצדו אחד קצר [צר], מפני שהצר נכנס בתוך התבואה ומוחק יפה, ואילו העבה אינו נכנס כל כך ואינו מוחק יפה, ואם צדו האחד עבה וצדו השני צר, כשהוא קונה ימחוק בצד העבה, וכשהוא מוכר ימחוק בצד הצר, אלא יעשה את שני הצדדים עבה או את שני הצדדים צר כפי מנהג המקום.

לא ימחוק בכת אחת, בפעם אחת ובמהירות, מפני שהמוחק בכת אחת — רע למוכר ויפה ללוקח, שאינו מוחק יפה.

ולא ימחוק מעט מעט, כלומר שמוחק מעט וחוזר ומוריד את המחק ומוחק עוד, שרע ללוקח ויפה למוכר, אלא ימחוק בנחת בפעם אחת או בשתי פעמים.

על כולן על כל ההלכות הללו אמר רבן יוחנן בן זכאי: אוי לי אם אומר אותן, אוי לי אם לא אומר.

11. הרמב"ם [גניבה ח ז] כתב, הקפידה תורה על המדות "בכל שהוא". ובב"ח [סי' רלא] ובאבן האזל [ריש הלכות גזילה] דייקו מכך שהרמב"ם לא כתב שזה פרוטה, משמע שסובר כי אף בפחות משהו פרוטה עובר. וכן סובר החינוך [מצוה רנח] שהלאו של משקולות קיים גם בפחות משהו פרוטה, וכן כתב היראים [סי'

9. כך פירש הרשב"ם, ובמהרש"א פירש, שמא יאמרו הרמאים שרק משום שאין החכמים יודעים בענייני רמאות לכן הם נוהגים בצדקות, ויבואו לזלזל בהם.

10. המהרש"א כתב, כי ראוי ללמד את הדברים כדי שהצדיקים ידעו שיש מיני רמאות כאלה, וידעו להיזהר בעצמם מלהיכשל בהם.

ויעשה קצף, ועל ידי כך ימכור פחות מן המידה.

וקל וחומר למידות גדולות, ומה משורה שהיא מידה קטנה כל כך אחד משלשים וששה בלוג — הקפידה עליו תורה, שלא יעשה בה קצף וירמה בשיעור של פחות ממאית הלוג, קל וחומר שהתורה מקפידה שלא ירתיח במידות גדולות יותר, כגון להיץ וחצי היץ ושלישית ההיץ ורביעית ההיץ, ולוג וחצי לוג ורביעית הלוג, וחצי תומן וחצי שמינית הלוג, דהיינו אחד חלקי שש עשרה הלוג, ועובלא יתפרש שיעורו לקמן [שהוא אחד חלקי עשרים הלוג].

אמר רב יהודה אמר רב: אסור לאדם שישהה מדה חסרה או יתרה בתוך ביתו, שיש חשש שמא יבוא למדוד בה, [והאיסור מן התורה

וכיצד לא יעשה עוול במדידת קרקע? **שלא ימדוד לשני לקוחות שלקחו קרקע בשותפות, או לשני אחים שחלקו ירושה, לאחד בימות החמה ולאחד בימות הגשמים.** שבימות החמה החבל שמודדים בו הוא יבש וקצר יותר מבימות הגשמים שהחבל נרטב ונעשה רפוי יותר ומתארך, וכן הקרקע בימות הגשמים מכווץ ובימות החמה מתבקע ומוסיף במידתו.

”במשקל” כיצד לא יעשה עוול?

שלא יטמין משקלותיו במלה, שמתוך כך המשקלות מחלידים ומכבידים⁽¹²⁾.

”במשורה” כיצד לא יעשה עוול?

שלא ירתיח, כלומר שלא ישפוך מהר

ותירץ האבן האזל [גניבה ז א], כי כיון שהאיסור הוא בשעה ששוקל במשקל חסר, וכל זמן שלא קיבל מעות עדיין אין גזילה, כי יכול לתקן על ידי שישלים את החסר, לכן אין מלקות. ועיין עוד בקונטרסי השיעורים [ב”מ סי’ כה].

12. כך פירשו הרשב”ם והר”י מיגאש, ולפי זה החשש לרמאות הוא כשהמוכר קונה סחורה. אבל בתוספתא כתוב: מפני שהן חסרין. וכן פירשו ר”ת והרמב”ם [גניבה ח ז] שהחשש הפוך, שהמלח גורם להפחתת משקלם, ונמצא הקונה מפסיד.

בבבא מציעא [סא ב] מבואר שהעושה משקל חסר עובר בלאו ד”לא תעשו עול וגו’ במשקל” משעת עשיה, ואף שעדיין לא שקל בו. והקשה המנחת חינוך, שברמב”ם לא נזכר לאו זה, וגם לכאורה צריך ללקות.

ריח]. והביאור בזה, שאין האיסור משום שגזול את חבריו, אלא משום עוול במשפט, וגם בפחות משוה פרוטה יש עוול.

אבל המנחת חינוך [רנח ב] כתב בדעת הרמב”ם, שעובר על הלאו רק אם היה שוה פרוטה, והרמב”ם סמך על מה שכתב בהלכות גניבה שרק אם שוה פרוטה חייב בגניבה וגזילה. והביא שם באות ג’ את הסמ”ג שגם הוא סובר כי הלאו של משקולות נאמר רק על שוה פרוטה, ובפחות משוה פרוטה אינו עובר אלא רק מדין חצי שיעור אסור מן התורה, אבל הלאו נאמר רק על שוה פרוטה. וכן כתב התוס’ הרא”ש [בשיטמ”ק ובבבא מציעא סא ב] שאיסור משקולות הוא רק בשוה פרוטה.

המנחת חינוך הקשה לשיטות הסוברות שיש לאו גם על פחות משוה פרוטה, מדוע אינו לוקה על לאו זה והלא הוא לאו שאינו ניתן לתשלומין, כי פחות משוה פרוטה אינו ממון.

באים בתדירות לבדוק את כשרות המידות, לית לן בה איסור להשהות את הכלים על מנת להשתמש בהם לצרכים אחרים.

ולא היא, אלא גם באופנים אלו אסור להשהות המידות שאינן מכוונות בביתו, כי זימנין דמיקרי בין השמשות שכולם טרודים וממהרים, והלוקח מתוך טורדו אינו שם לב לבדוק את המידה, ומיקרי ושקיל, ומזדמן שהקונה לוקח אפילו במידה שאינה ראויה.

תניא נמי הכי: לא ישהה אדם מדה חסרה או יתרה בתוך ביתו, ואפילו היא עביט של מימי רגלים.

אבל עושה הוא כלי מידות בגדלים קבועים אלו:

מידה בשיעור של פאה.

מידה של תרקב — של שלושה קבין,

להחזיק מדות אלו, הוא רק באופן שמחזיקן על מנת למדוד בהן⁽¹³⁾, ואפילו היא עביט של מימי רגלים, לא ישהנה בביתו, שיש לחשוש כיון שפעמים רוחצה ומנקה אותה ומורד בה, לכן אין לכלי זה תקנה אלא בשבירתה.

אמר רב פפא: לא אמרן איסור זה שאסור להחזיק מדה זו בביתו, אלא באתרא דלא חתימי, שאין ממונה מטעם המלך העושה חותם במידות לאשר את תקינותן, ויש לחשוש שמא יבוא לרמות בהן, אבל באתרא דחתימי — אי לא חזי הקונה חתימה במידה לא שקיל, אינו לוקח, ולכן יכול להשתמש בהן לצרכים אחרים, שהרי לא יטעו בהן הלקוחות.

ובאתרא דלא חתימי נמי — לא אמרן שאסור להשהות מידות אלו בבית, אלא דלא מהנדסי, שלא באים בתדירות מטעם המלך לבדוק את כשרות המידות. אבל אם מהנדסי

מה שאין כן במשקולות שגם בשל אחרים עובר, נמצא שהאיסור הוא על השהיה הבאה לאחר מעשה הקניה, והמעשה אינו מצטרף לאיסור.

ובדברי יחזקאל [כ ח] תירץ לפי המבואר ברשב"ם שהאיסור הוא רק כשמשהה כדי לרמות, אם כן יש לומר שבמשקולות, הקניה אינה מחייבת את העבירה, שיכול להשהות שלא על מנת לרמות אלא לשמש את מדותיו בבית, מה שאין כן בחמץ שהקניה מחייבת שיעבור על הלאו, אם כן הקניה היא חלק ממעשה האיסור. ועיין בריטב"א ובאבן האזל [גניבה ז ג] שבמשהה על מנת שלא למוד, עובר על איסור דרבנן. וכתב האבן האזל, כי בספר המצוות משמע, שלעולם אסור מן התורה ואפילו שלא על מנת לרמות.

13. הרמב"ם [גניבה ז ג] כתב, שאין לוקין על לאו זה כי הוא לאו שאין בו מעשה. ובמנחת חינוך [מצוה רנח] הקשה, שהרמב"ם פוסק גבי חמץ, שהקונה חמץ לוקה כיון שעשה מעשה בעצם הקניה, אם כן קשה שגם בקנה משקולות או שעשאוים ילקה.

ותירץ האבן האזל, שבחמץ האיסור הוא מה שמחשיב את החמץ ולכן הקניה היא חלק ממעשה האיסור, שקונוה ומחשיבו, מה שאין כן במשקולות שהאיסור הוא מה שמשההו בביתו לכן הקניה אינה חלק מהאיסור.

ובאור שמח [גניבה ז ב] תירץ, שבחמץ, כיון שאם החמץ אינו שלו אינו עובר אם משההו בביתו, אם כן האיסור הוא שלא ישהה את שלו, ומעשה הקניה היא הגורמת שיהיה לו חמץ שלו,